

A NÉPI GONDOLAT BÖLCSELETE

IRTA: GERENCSÉR ISTVÁN PIARISTA

Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek
Vagy marad régiben a bús, magyar élet. (Ady.)

Mi a sokszor hangoztatott népi eszmének jelentése és értéke? Erre a kérdésre akarunk feleletet találni. De nem történeti, *nem is gyakorlati szempontból*. A felvetett kérdést a szociológia, filozófia és teológia hármasszögéből, tudományos alapon igyekszünk megvilágítani. És éppen ez az elvont és talán feleslegesnek látszó vizsgálódás mutat rá arra, hogy az elméleti jellegű tudomány végeredményben a gyakorlati életet is a legjobban szolgálja. Eligazít a legnehezebb és legbonyolultabb napi politikai eszmék, törekvések és harcok között is.

Ha nyitott szemmel meglátjuk a tényeket és ezeket a józan ész és a hívő elme világánál nyugodtan mérlegeljük, mintegy magától bontakozik ki előttünk a népi gondolat jelentése és értéke. A félreértések elkerülése végett azonban szükséges megjegyezni, hogy a következő fejtegetések és eredmények teljesen függetlenek bármiféle divatos politikai eszmétől. Mert nemcsak a XX. század problémájáról van itt szó és nem is csak a XX. század talált fel minden megoldást.

Szociológiai tények

Tény az, hogy vannak közösségek. Az emberek nem elszigetelt egyedek, hanem ezer és ezer szállal vannak egymáshoz fűzve. Nem egyszerűen egymás mellett élnek és alkotnak, nem ablaktalan «monaszok», hanem bele vannak ágyazva vágyaikkal, törekvéseikkel, gondolataikkal: egész valójukkal az *értékek világába*. És az értékek a magukban különálló embereket, egyedeket közösségekbe kötik.¹ Ezek az értékek természetesen különféle erővel és hatással tudják elvégezni összekötő feladatukat. A nagyobb értékek, vagy azok az értékek, melyek erősebb visszhangra találnak az egyedekben, magvasabb közösségeket hoznak létre, mint a kisebb erősségű, kisebb hatást kiváltó értékek. Ennek megfelelően a közösségek sem mind egyformák. Vannak olyan közösségek, melyeket inkább külsőséges szempontok, alacsonyabb fokú értékek teremtenek meg s melyek merőben esetleges és nagy mértékben anyagi tényezőkön épülnek fel. Az ilyen közösségek, mint például egy részvénytársaság, nem tud igazán magvas lenni. De esetlegesen éppen egyéni, önző érdekek szolgálatával sok embert tud egymáshoz kapcsolni, talán hosszabb időre is. Azonban bármilyen kissé gondosabb elemzésnél kitűnik, hogy a részvénytársaságot létrehozó érték sohasem hatol be az ember belső rétegeibe, nem is fogja át azt mindenestől, nem válik életelvvé. Hatása mindig csak a külső ember síkján érvényesül. Az ilyen úgynevezett *mesterséges*, nem természetesen születtől könnyedséggel növe, hanem inkább racionális, merőben hasznossági szempontokat szolgáló közösségekkel szemben a közösségek másik csoportja sokkal mélyebb, átfogóbb erejű. Az ilyen *természetesnek* nevezett közösségeket alakító

¹ Dietrich v. Hildebrand: *Metaphysik der Gemeinschaft*. Augsburg. 1936.

érték nemcsak az ember felületét ragadja meg, hanem lehatol a «szív és a velő» mélyéig. Átfogja többé-kevésbé az egész embert, igyekszik kielégíteni annak minden igényét és törekvését. Ilyen közösségek például a család, nemzetség, faj, baráti közösség, sors, népközösség stb. Sokban hasonlít ezekhez a közösségekhez, de mégis más jellegű az emberiség¹ és az egyház közössége.

Gondos elemzéssel meg lehet azt is állapítani, hogy milyen értékek hozzák létre ezeket a közösségeket. Kétségtelenül közös vonásuk az ilyfajta közösségeket létrehozó értékeknek, hogy egyetemes természetűek, sokoldalúak. Szólnak az egész emberhez. Igaz, hogy az érték mivolta szerint csak az ember egyik vagy másik oldalához. Így a *családi közösséget* részint személyes, részint a családi élet céljában kifejeződő személytelen értékek hozzák létre. A *baráti közösség* alapja: az egymást értékesnek felismert személyeknek a szembenézése. A *fajközösségnél* bizonyos vérbeli, öröklött sajátságok, meghatározott anyagi vonások, sajátos egymáshoz hasonlóság jellemzik a tagokat. Éppen ez teszi őket eggyé, közösséggé. A *sorsközösségnél* a közös sors, a Gondviseléstől kiszabott út közössége, egysége hozza létre a közösséget. A *népet* valósító érték magában foglalja a faj és sorsközösséget létrehozó érték elemeit, de megint egészen sajátos színezetben. A népközösség értéke: *közös eredet* (tehát egy biológiai érték) és valamely gyökerében *vallási jellegű hagyomány összeshívódése*. Ebben az értékben egész határozottan felismerhető környezeti és kulturális vonások érvényesülnek, de ezeket a vonásokat is jellemzi valami egészen sajátos életszerűség. Maga az élet az «életérték» teljes értelmében alakítja ki a népeket.

A *nemzetet* létesítő érték ezzel szemben már erősebben és hangsúlyozottabban szellemi és részben értelmi természetű.

Nemzet és nép

A nép tehát más értékektől való «megragadottság» eredménye. Sokkal inkább kiemelődik a nép fogalmában az emberi közösségek biológiai, «életszerű» oldala, mert áll az, hogy minden emberi közösségnek feltétele és bizonyos értelemben alapja és gyökere maga az «élet», az élet biológiai értelemben is. Igaz, nemcsak ez. Mert a nép több a merő életértéktől megragadottak közösségénél. Van a népben mindig valami túlrámutató, erősen és hangsúlyozottan szellemi vonás is: a közös hagyomány, közös múlt, egyhivatás és egysorsúság tudata. Ez a sajátos, de mindig az élethez kapcsolódó szellemi jelentés minden nép végső összefűző kapcsa. Éppen a legújabb kutatások szerint a népek eredete mindig valamely szellemi, főleg vallásos mozzanatra, értékre, meglátásra megy vissza.² Ezt az értéket, ezt az erősen szellemi tartalmat azonban mindig jellemzi, hogy meleg bensőséggel összefonódik az életet jelentő biológiai értékkel és beárnyékozza, aranszállakkal szövi át azt. De úgy, hogy az inkább anyagi jellegű életértékek sem vesznek kárba, ezek a mozzanatok megtartják továbbra is döntő szerepüket. Tehát minden nép létrehozója valamely szellemiséget, erősen vallásos jellegű mitikus tartalmat hordozó biologikum.

Éppen ezért a népek, *mint népek*, sokkal szívósabbak a *merőben* biológiai jellegű vagy a *tisztán* szellemi értékekre épülő közösségeknél. Állandóbbak, kitar-

¹ Bergson, H.: Les deux sources de la morale et de la religion. 8. 1932. Paris.

24 skk.

² Ziegler, L.: Überlieferung. Leipzig. 1936. 173 sk.

Dawson, Ch.: Inquiries into religion and culture. London. 1933.

többak és mintegy alapját adják az ember közösségi életének. Ezzel szemben a nemzet inkább szellemi, sokszor mesterséges jellegű. Igen gyakran csak egy-egy osztály hordozója és megteremtője annak az eszménynek, mely a nemzetet létrehozta, jóllehet a nemzet is ráépül a népre, sokszor pedig a nemzetet és a népet létrehozó érték össze is folyik s egymásba olvad. Legtöbbször azonban a kettő különbözik egymástól. Azt is lehetne mondani, hogy a nemzetfogalom elsősorban kulturális, részben politikai jellegű és nem emeli ki azokat a vallásos hagyománytól nemesített biológiai értékeket, melyeket a nép fogalma éppen kidomborít. Ehhez hozzájárul nem egyszer az is, hogy a nemzet sokszor kész arra, hogy magát istenítsse. Így keletkezik a nacionalista túlzott imperializmus, és így válhatik a helytelenül fejlesztett, fékezhetetlen gögbe fulladt nemzeti gondolat esetlegesen értékeltséggel. Ezzel természetesen nem azt akarjuk mondani, hogy a nemzeti gondolat lényegéből szükségszerűséggel folyik ez az elferdülés. Nem. Csak azt, hogy ha elszakad a nemzeti gondolat a tényleges adottságok talajától és merőben egyes rétegek sajátja lesz, akkor könnyen egyoldalúvá, zárttá válhatik. Ezt így is ki lehet fejezni: a nép mindig vagy legalább is lényege szerint nyílt közösség, a nemzet, ha nem is szükségképpen, de a mai fellépési formáiban sokszor zárt jellegű.

Filozófiai szempontok

Az elfogulatlan szociológiai kutatás tehát legalább annyit megállapít, hogy van különbség az egyes közösségfajták között: így a faj, nép és nemzet között. Ennél tovább nem is mehet. Az adottságok értelmének keresése és értékelése, a különféle közösségek «rangfokozatának» megállapítása már nem a tényekkel foglalkozó szociológia, hanem a tényeket értelmező bölcsélet feladata. Értékmérő a közösséget létrehozó érték foka. A tisztán szellemi értékekre beállított közösség így ugyanabban a rendben nagyobb értékű, mint a merőben anyagi célú.

A népet létrehozó értékek, ahogy láttuk, részint biológiai, vérbeli erők, másrészt környezeti, anyagi jellegű, de természetesen mindig szellemi jelentésű adottságok és tiszta szellemi, elsősorban vallásos értékek. Így a népet létrehozó érték mindig valami erősen szellemi jelentésű és szellemet hordozó (hagyomány) életérték. És mivel az életértékek természete, hogy az embert teljesen átfogják, azért a népi érték is átfogja az egész népi közösség minden egyes tagját és elválaszthatatlanul összeköti. Valami egészen sajátos, friss és befeléforduló erővel. Ennek a ténynek a gyökere: bármennyire is nagy szerepet játszanak minden nép létrejöttében anyagi jellegű tényezők: vér, környezet stb., ezek a tényezők nem egyszerűen mint anyagi tényezők, hanem *mint sajátos szellemiség közvetítők szerepelnek és így hatnak*. Bár az anyagi tényezők adják meg sokban egyk népnek külső sajátosságát, vagy helyesebben egyedül színét, de mégis úgy, hogy egyúttal és gyökerükben mindig egy sajátos népi szellem kifejezői és közvetítői. Ez a népi szellem azonban elsősorban ilyen anyagi tényezőkben fejeződik ki, ezeken keresztül hat, ezért tud szólni az *egész test-lélek* emberhez.

A népek egyediségének elve

Ennek a mélyebb metafizikai alapja Szent Tamás filozófiája szerint az, hogy az egyetemes emberi természet mindig anyagi jellegű tényezők révén egyediesül. Mindenegy ember ilyen anyagi jellegű tényezők révén különbözik minden más embertől. Másrészt pedig éppen ezekben az anyagi jellegű értékekben való közösség

teremti meg az alapját az emberi, természeti síkon mozgó hasonlóságon alapuló közösségeknek. Szent Tamás bölceletének ez az egyik alapvető fontosságú elve — a principium individuationis — a népi gondolat értékelésénél döntő fontosságú. Mindenekelőtt segít értékelni és mérlegelni az anyagi tényezők erejét, de ugyanakkor kijelöli ezek helyét és hivatását is. Éppen Szent Tamás mutat rá így minden lappangó manicheizmussal, az anyagot természetétől fogva rossznak tartó felfogással szemben arra, hogy igenis az emberélet alakításában az ember testi voltának igen nagy szerepe van. Ugyanakkor azonban rámutat a tomista egyediség elve arra is, hogy az anyag mindig *csak* hordozója szellemi tartalmaknak és jelentéseknek. Igaz, hogy ezeket a tartalmakat mindig a saját természetének, befogadó-képességének megfelelő módon alakítja az anyag. Így érthető, hogy a különféle népek — miként az egyes emberek is — mennyire más és más színezetben élik át ugyanazokat az értékeket, mennyire más és más stílusban reagálnak ugyanazokra a hatásokra. Ennek így is kell lennie.

Azonban az anyag lényege szerint mindig képességi, befogadó, felnyitja a magasabb, szellemi területről jövő benyomások és hatások számára. Az *anyagnak éppen az a hivatása, hogy hordozza az értékeket*. Így a népek, amennyiben anyagi jellegű tényezőktől van meghatározva, befogadónak kell lennie magasabb, kulturális és vallásos értékekkel szemben. A népek belső természetük szerint rá vannak rendelve az állandó kiteljesedésre, érték-hordozásra, kitágulásra anélkül, hogy megszűnnének nép lenni. Mert bármennyire is kitárul a nép az egyetemes és minden emberi korlátot felüli értékek befogadására és hordozására, ez a befogadás és hordozás mindig a saját stílusa szerint történik.

Nép és kultúra

Mert a nép, ha már egyszer valóban nép, nemcsak egyszerűen fel van nyitva a magasabb, egyetemes értékek befogadására. A népek már bizonyos értelemben be is vannak állítva az értékek világának irányában. A népet úgy is lehet tekinteni tehát, mint közbülső állapotot a faj (merőben vérközösség) és a nemzet (kulturális közösség) között: mint sajátos életközösséget. Több, mint merőben anyagilag megjellegzett közösség, merő kinyílási lehetőség. Több annyiban, amennyiben a nép szellemi hatások lendítése alatt már bizonyos értelemben ki is nyílt, kialakult vagy alakulni kész az értékek szerint. És mivel ezek a szellemi hatások visszamennek a legrégebb időkbe, a népi őshagyományok világába, a népek keletkezésének korába, azért a kinyílás útját és módját éppen ezek a tényezők, a főleg vallási jelentésű őshagyományok szabályozzák és stilizálják. Ezek a tényezők irányítják bizonyos határozott jellegű kifejlődés és érték-befogadás felé. Ezek a hagyományok olyannyira megszabják a népek fejlődésének irányát és stílusát, hogy aki ezeknek a népi hagyományoknak figyelembevétele nélkül akarja egy nép kultúráját alakítani, tovább fejleszteni, nemcsak hogy nem érhet el eredményt, hanem egyenesen szétrombolja a népet. És ezzel ki is ránthatja a talajt minden közösségi élet alól. Ezért veszedelmes minden olyan törekvés, mely akár individualista, liberális jellegű osztály-nemzeti tudattal, akár nemzetközi jelzőszavakkal próbál emelni a népen és ily, a népi hagyományokhoz nem illő módon akarja közvetíteni magasabb, egyetemes értékeket. Mert legyen bármennyire is nyitott a nép minden érték befogadására, átalakítólag csak azok az értékek hatnak rá, melyeket ténylegesen feldolgozható formában kap. Minden más csak rombol.

A hit szemével

A népiség értelmét és igazi jelentését még mélyebben látjuk, ha Isten szemszöge alatt a kinyilatkoztatás, a hit fényének világánál vesszük szemügyre a szociológia és a bölcsélet megállapításait.¹

Isten teremtette nemcsak az egyes embereket, hanem *a népeket is*: minden az ő kezéből származik és minden az ő dicsőségét zengi. A népek is Isten teremtő gondolatának megvalósulásai. Az Istentől való származás, teremtettség tudata benne is él minden nép hagyományaiban: vagy mitikus formában, vagy pedig tisztultabb fokon *belső öntudat* formájában. Az erős népek valamilyen módon mindig hordozzák Isten teremtő eszméjének a tudatát. És éppen ez a tudat alakítja ki, fűzi egybe, teszi hatalmassá a népeket.

De az öntudat mellett ott él minden nép lelkében *a büntudat is*. Nemcsak az egyéni, hanem a hagyományokban kifejeződő néplélek is zokogja: nem vagyok olyan, mint amilyennek kellene lennem. Belső, szociális feszülések és küzdelmek ténye a népnek minden tagját rádöbbsenti arra, hogy bizonyos értelemben «el van vetve.» Megváltásra szorul. Ez a megváltásvágy mélyen jellemez minden népet, még a legprimitívebb fokon állót is, sőt ezt talán még inkább. E vágy magyarázza azokat a különféle vallási formákat, melyeken keresztül a népek, *mint népek* a megváltás és tisztulás után nyögnek és sóhajtoznak. A kinyilatkoztatás fényénél ez az ősi hagyomány új világítást nyer. Valóban nemcsak az egyesek, hanem a népek *mint népek* is rászorulnak arra, hogy Krisztus vérében megmosassanak és eljuszanak az istenfiúi méltóságra. Nemcsak az egyeseknek, hanem a népeknek is bele kell épülniök *mint népeknek* minden értékükkel és adottságukkal Krisztus misztikus testébe. Mert minden népnek meg van a hivatása és minden nép hivatva van arra, hogy Krisztus misztikus testének tagja legyen.

A népi öntudat és a megváltásvágyban kirobbanó büntudat a népek lelkében egészen sajátos erővel kapcsolódik össze a *népi hivatástudattal*. Minden nép meg van arról győződve, miként minden család is, hogy hivatása van, s kötelessége úgy élni ezen a földön, mint eszmények hordozójának. Igaz, sokszor ez a hivatástudat elhomályosul, nem is egyszínű a nép különféle rétegeiben. De az etnopszichológiai kutatások igazolják, hogy többé-kevésbé mindenütt megvan. Meggyőződése minden népnek: nekem úgy kell szolgálnom, mint egyetlen más népnek sem. Hivatásom van arra, hogy eszmét hordozzak és valósítsak. Ha «a minden embert megvilágító» Igének világossága akadály nélkül rávetődik a népi hivatástudatra, ennek a fénynek a hatása alatt ez a sokszor eltorzult hivatástudat új fényben ragyog fel, gyökeréig megnemesül. Mert igenis tény az, hogy a megszentelő Isten, a Szentlélek titokzatosan a népek országútján is jár. Mindegyikkel van valami célja és mindegyiket serkenti valamire. Missziós tudatot önt a népek szívébe. Ez a missziós tudat ott dobog éppen ezért egészen különös erővel minden igazán keresztény nép szívében és vallásos korszakokban elemi erővel tudja átfogni a nép minden rétegét. Ennek a missziós tudatnak értelme és tárgya, célja végül is nem más: mint sajátos stílusban terjeszteni az Isten országát, valósítani Isten gondolatait, építeni Krisztus misztikus testét.

Igy éppen a kinyilatkoztatás állítja teljes fénybe és igazolja azokat a vágyakat, melyek benne rezegnek minden nép szívében, a «Kereszt» titka teljesíti ki az ősrégi hagyományokat. És éppen a kereszt kötelez bennünket arra, hogy korunkban, amikor bomlanak a népi erők, szakadnak ezek a legerősebb közös-

¹ V. ö. Schütz A.: Isten a történelemben alapgondolatával.

ségek, menjünk vissza, messze a hagyomány világába. Kutassuk a kinyilatkoztatás fényénél népi öntudatunk forrásait, népi értékeinket. Népi bűneink fekélyeit átélve, tisztítsuk meg a nép lelkét a megváltás befogadására és keressük Istennek velünk való céljait. Fejlesszük ki a népi missziós tudatot. Régi fényében és új erővel. És így a mi számunkra a kereszt titkában kinyilatkoztatott Szentháromság adja meg a legmélyebb értelmét és tulajdonképeni igazolását minden népiségnek: a népet mint egészet tekintő és kialakítani, erősíteni akaró törekvésnek.

Egészséges népiség

Mennyiben lehet tehát a népiség, a népi gondolat társadalmat alakító, politikai eszmény? Milyen értékeket és milyen új nézőpontokat ad a sokszor merőben külsőségesen nacionalista vagy az egyoldalú humanitárius eszmékkel szemben?

A népiség, az egészséges igaz népi gondolat, megköveteli az *organikus, természeti erők felé való fordulást*. Annak a ténynek elismerését: egyáltalán nem közömbös a népek és a népekre épülő nemzetek és államok sorsára az, hogy mennyire tudnak egészségesen dolgozni és kialakulni a nép biológiai életerő. Az erre a tényre való rádöbbenés pedig kötelez a tényleges törődésre, az értékek ismerésére, a hibák, betegségek látására és a segítség elszántan erős akarására. Úgy kell tehát alakítani és emelni a titokzatos életértékek erejét, hogy az egész nép valóban gondolattal felhívja a figyelmet arra is, hogy minden nemzeti kultúra csak a megszentelt hagyományokra épülhet. Meg kell tehát óvnunk magunkat minden racionalista egyoldalúságtól és levegőbe építő álnemzetieskedéstől: vannak hagyományok, vannak népi örökségek, vannak megszentelt vallásos gyökerek, melyeket erősíteni és mélyíteni a legfőbb feladata kell legyen az egészséges politikának. Mert ha megszűnik a vallásos, bizonyos értelemben misztikusnak nevezhető népi öntudat, büntudat és hivatástudat, akkor szétesik a nép, de vele együtt meginog az egész nemzeti kultúra és darabokra hull az állam. Magyar tragédiánk okait is itt kell keresni!

De a nép lényegéhez tartozó anyagi és szellemi elemek figyelembevételére döbrent rá arra is, hogy minden népnek, minden közösségnek nyitva kell lennie az *állandó tökéletesedés*, a magasabb fokra való emelkedés, a mindig teljesebb és mélyebb értékbecsülés számára. A népnek éppen az a hivatása, hogy sajátos és a hagyományoktól bizonyos irányban meghatározott stílusában magába fogadja a magasabb értékeket, hordozójává válják az igazi kultúrának és tagjává lehessen Krisztus misztikus testének. A hívó elmével nézett népi gondolat megtanít így arra is, hogy nem lehet senki számára sem nemesebb feladat, mint éppen ez: végezni a legmagasabb értékekre való irányítást és Krisztus országa eljövételére készítő munkát. És ezáltal mind magvasabb, igazabb, átütőbb öntudatra, büntudatra, hivatástudatra emelni az egész népet. Ez a vallásos népi szellem megóv minden korlátolt és önző, individualista osztálynacionalizmustól és önelégült, racionalista államistenítéstől és megnyitja az igazi nacionalizmus és igazi állami élet forrásait.

Természetes, ha a népiséget hirdető elfelejtik a kinyílás fontosságát, elzárkóznak minden magasabb síkon való szintézis elől, minden nép Istenben való egységének gondolatától és tényétől: megcsúfolják éppen a népi gondolatot, a hagyományokat és tényeket. Így a népek sírját ássák.

A népi gondolat keresztény értelmezése *hadat üzen minden osztálytagozódású*

szemléletnek is, mert éppen a hívő szemlélet különös nyomatékkal mutat rá arra, hogy mi mindannyian tagjai vagyunk valamely egységes szellemű népnek. Ebben a közösségben nem mondhatja senki sem: csak magamért, vagy kis köröm, osztályom érdekéért vagyok, hanem vállalnia kell a missziós feladatot. Azonban a népi szellemű vezetőréteg missziós tudatának a legmélyebből kell táplálkoznia: minden tettéért felelősséggel tartozik Istennek és az egész közösségnek. Mert ahogy a népnek *mint népnek* hivatása van, úgy minden egyes néptagnak is külön hivatása van. Akár vezető legyen, akár vezetett. De mindenképpen Istenért és Istenben egymásért, egymáson keresztül népükért vannak. Ez a szemlélet, ha következetesen végig viszik, alkalmas egy új szellemű és egészséges, hagyományokból élő, de ugyanakkor állandóan előrehaladó vezetőréteg kialakítására.

Igy válik a népiség a nemzeti kultúra és államszervezet átalakításának alapjává is. A már-már osztályjellegűvé váló nemzeti műveltséget beleszövi az egész nép kultúrájába, hagyományaiába, az államszervezetet pedig igyekszik összhangba hozni a nép lelkületével. Olyan esetekben pedig, amikor az állam nem fedheti egy nép határait, az esetleg több népet összefogó államot tényleg azzá teszi, amivé lennie kell. Nem egyoldalúan bálvánnyá és mindent elnyomóvá, hanem a színes és egyéni népi értékeknek őrzőjévé és öntudatos fejlesztőjévé.

Ut omnes unum sint...

A népi gondolat keresztény értelmezése ezen túl még arra is alkalmas (igaz, hogy *csak* a keresztény értelmezése), hogy a legmagasabb értékek vonalán való népek-közi szintézis lehetőségének alapjait megteremtse. Hisz minden népnek megvan a hivatása a kultúrártékek hordozására, Isten országának építésében. És minden népnek más-más hivatása van a közös cél és eszme szolgálatában. De egyik nép sem teszi feleslegessé a másikat, hanem egymástk egészíti ki mindannyian. Így a keresztény szellemű népi eszme, tehát a valóságnak ténylegesen megfelelő népi eszme, lehetővé teszi minden népnek a legőszintébb és legigazabb egységesülést, magasabb síkon való egymásratalálást — a különbségek megszüntetése nélkül.

A népiségnek, mint magyar igének is örök és új értelme a kereszt titkában teljeseedik ki, mint keresztény szellemű, népi eszme: Az egyedi jellegű biológiai életet és népi őshagyományt, ugyanakkor az egyetemes értékek felé való felnyíltságot jelentő és sajátos stílusuk szerint valósító népek egysége Krisztus misztikus testében.